

принаймні знає, що своїм недосконалим інтелектом може лише спробувати зазирнути за межі безпосередньо даного людського досвіду. Тому й переважно продукує запитання, а не відповіді. Але ці запитання впродовж тисячоліть розширювали горизонт баченого людством. А щодо філософського розуміння Біблії, нагадаємо, що якщо віруючий філософ і не сумнівається в авторстві цієї книги, то принаймні усвідомлює, що може зрозуміти зміст нею висловленого лише обмеженою людською мовою. Тобто стверджувати, що остаточно розкрив зміст абсолютної істини, висловленої Богом у Біблії, може лише видатний зухвалець, а не філософ, який прискіпуватиметься до кожного висловленого значення й невтомно уточнюватиме його зміст в кожній окремій деталі.

Якщо ж вилучити усі ці сумніви людського філософуючого розуму, усі вищенаведені історично-контекстуальні перипетії розвитку людської думки, мінливість світу з багатоманіття буття та неостаточність людського знання і розмаїття людських точок зору (зокрема й ґрунтованих на біблійній аксіоматиці) про творіння й самого Творця, то можна, звичайно, запропонувати власну концепцію біблійного бачення світу. Але тоді чи варто у назву книги виносити слово “філософія”?

Після прочитання книги Дорогого М.А. у нас не залишилось сумніву, що така книга, як авторське бачення біблійного тлумачення світу, має право на існування. Проте варто було б коректніше поставитись до її назви. І тоді стало б очевидним, що оцінити актуальність та адекватність такої праці мали б сучасні протестантські теологи. Бо розум філософський задаватиме щомиті все більше і більше запитань, адже дуже ревно ставиться до тих варіантів “абсолютної істини”, які впродовж людської історії пропонуються різними авторами.

5.2 Даріуш ТУЛОВЕЦЬКИЙ. Рецензія на книгу Януша Мар’яньського «Лексикон соціології моральності (Краків, 2015).

Dariusz Tułowiecki, pontifical University of John Paul II, Krakow

Review: Janusz Mariański (ed.), *Leksykon socjologii moralności. Podstawy – teorie – badania – perspektywy*, Polska, Kraków: Zakład Wydawniczy NOMOS 2015, pp. 976.

Janusz Mariański (ed.), *Lexicon of sociology of morality. Basics - theories - research - perspectives*, Poland, Krakow: Publishing Department NOMOS 2015 pp. 976.

Morality is an indispensable element of social life. Norms and values - socially embedded and determining the foundations of a culture – decide of individual and massive behaviors. Despite the cultural changes and the discourse around the ways of conceiving the ethics and morality, despite relativization of certain values and norms and consolidation of other, culturally new, morality is an integral building block of society²⁶⁵. It is considered both as an essential component of political²⁶⁶, economic²⁶⁷ and social life, as well as permanent element of solving social conflicts in public life and in the international field²⁶⁸.

In Central and Eastern Europe an important contribution to building and developing social research on morality has been provided by a number of Polish researchers. Polish sociology of morality is known not only in Europe but around the world, primarily thanks to the work of Ossowska Maria and Zygmunt Bauman. It is difficult to talk about contemporary publications on the social studies of molarity without the publication of the latter researcher. He is widely cited in almost every publication in the world, and his books are present on the shelves of almost every

²⁶⁵ Rh. M. Shaw (2015), *Ethics, Moral Life and the Body: Sociological Perspectives*, United Kingdom, Hampshire: Palgrave Macmillan. - Pp. 11-36.

²⁶⁶ N. Neuhaus, H. Langest (2011), *Values of Christian Democracy. Some key concepts*, Germany, Ulm: FE-Medienverlags GmbH. - Pp. 16-17.

²⁶⁷ A. Barcik (2009), *Ekonomia a ład społeczny*, in: „Symposium. Kościół polski i świat biznesu – wyzwania i zadania społeczne”, No. 1(18) - Pp. 25-35.

²⁶⁸ D. Tułowiecki (2015), *Dialogue and the „culture of encounter” as the path to the peace in the modern world (in the light of Pope Francis course)*, in: „Українське релігієзнавство”, No. 74/75. - Pp. 90-119.

scientific bookstore. Among the world's scientists there is present a fixed belief that the Polish scientist - Maria Ossowska largely contributed to the sociological study of morality. This is her, who pointed and scientifically established social determinants of morality: demographic, economic and political factors, family influence, the impact of natural and physical environment, also biological factors: for example, gender or race. Maria Ossowska has many followers in Poland. Władysław Piwowski already in the sixties of the twentieth century, wrote about sociology of morality, as the sociological subdiscipline. In Poland, he was pioneering in giving lectures in this field and clearly divided ethics from a sociological perspective on morality. He stressed that ethics and sociology have separate starting points, operate with different methods and under different aspects are concerned with morality. Normative ethics emphasizes what it should be; the social science of morality - what it is. Sociology of morality as belonging to the social sciences, is not an enemy or a suppressor of normative ethics, but - as a completely autonomous discipline - can support it, for example, in terms of knowledge of the material subject of the science cultivated by them - that is morality.

Started by Maria Ossowska and continued by Władysław Piwowski scientific reflection on morality, over the years has evolved, matured, developed its own specificity and academic centers. Today sociology of morality - as empirical science - examines the morality with the view at its specific formation and functioning in society. It also analyzes the social conditions of all those phenomena that make up the field of morality. There was a new empirical and theoretical dynamic in the development of this subdiscipline in the nineties of the XX century. The flow of literature and renaissance of empirical research has spawned a number of new publications, academic interests and research projects. Many publications and researches, were incorporated into a wider range of measurement and analysis of Polish studies as well as comparative ones - in the international arena - of social problems. This caused that Polish socio-moral thought began to spread to other countries and the results were in the fields of scientific interest from other European countries.

Among this multiplicity of publications and research, there was a lack of a comprehensive set of achievements of this matured and constantly evolving discipline, prepared by the most important scientists in Poland. Therefore, in the opinion of Janusz Mariański, there is time for a synthesis of existing research on morality on Polish soil and for the reflection on the current contribution of Polish sociological thought in building a sociology of morality in the international arena. It was concluded that Polish sociology of morality is so mature discipline in theory and research - perhaps the best in Europe - that the "Lexicon of sociology of morality" can be introduced. Therefore, Janusz Mariański - the outstanding Polish scientist being engaged both with sociology of morality and sociology of religion - has created an outstanding team of researchers consisting of 87 Polish scientists - representatives of almost all the academic centers of the country. These are mainly sociologists, psychologists, educators, philosophers, theologians and experts of religions. They represent different theoretical, methodological and empirical approaches. They differ in research workshop, adopted theories, a way of defining the basic concepts, interpretation and explanation of complex moral phenomena. Gathering so outstanding and diverse team of editors it has been possible by the outstanding knowledge of the scientific community and the extraordinary role of Janusz Mariański. Its multiplicity of relations with the scientific community in Poland and in Europe has been helpful to create the "Lexicon", which inspires and still will rise the interest of scientists from other countries than the Central and Eastern Europe. This interest is based and will be based on a wide variety of explaining moral issues.

"Lexicon of the sociology of morality" contains hundreds of terms. Each of them is a kind of key that enables to reach the knowledge of other concepts and theories. A big focus primarily on problems of sociology of morality has been put into these terms. They can be divided into several groups: 1. Defining the primary subject of sociological research: morality, values, norms and moral judgments, personal patterns, moral ties, ethical ideals, moral behavior; 2. key concepts for interpreting the moral phenomena: moral absolutism, human dignity, moral relativism and moral permissiveness, moral deviations, indifference, moral order, moral trust, moral anomie; 3. sociological and methodological assumptions and theories of morality: the biological determinants of morality, functional morality theories, theory of rational choice, personalistic theory of morality,

Marxist theory of morality, the Christian theory of morality, psychology and pedagogy of morality, morality change scenarios, research models of morality; 4. associated with the phenomenon of morality in society: detraditionalization, deinstitutionalization, privatization of morality, spirituality, multiculturalism, tolerance, pro-society, selfishness; 5. The relationship between morality and other sectors of social life such as: the economy, arts, media, education, politics, work, family, social issues, law, religion, public life, social capital; 6. personal terms referring to the most famous sociologists in Europe and the world, with a special separation of sociologists of morality and the most important Polish academics.

"Lexicon of sociology of morality", despite the diverse levels of terms is the original publication in the scientific literature not only in Poland, but also in Europe. Janusz Mariański - the eminent sociologist and retired researcher at the Catholic University of Lublin - edited the outstanding work having no counterpart in the world literature. It joins the creative fantasy of the team of authors and their personal options and approaches, giving the reader extremely original work that allows to discover morality in its internal diversity: methodological, theoretical, conceptual. Multidimensionality of developed terms also gives the reader the ability to understand and interpret the place of changing morality in changing society. The value of the publication is also raised by the quality of the publishing house Nomos, which publishes the most important books in the field of sociology of religion, study of religion and sociology of morality in Poland. After reading the "Lexicon" it should be stated that the authors have created a work that should not be shut up only in Central and Eastern Europe, especially only in Poland. It is worth to be translated into major languages and popularized among most important international academic centers. Then it will be recognized and respected in much broader scientific environments than the Central and Eastern Europe: among sociologists, educators, psychologists, theologians and expert of religion and philosophers.

Рецензія схвалена і рекомендована до видруку Вченою Радою Відділення релігієзнавства Інституту філософії ім.Г.С.Ск5овороди Національної Академії наук України 6 грудня 2016 року

5.3 О. САГАН, А. КОЛОДНИЙ. Експертний висновок щодо «Хартії мусульман України».

Розглянувши текст «Хартії мусульман України», Відділення релігієзнавства передусім констатує позитивний факт появи принципово нового документу, який окреслює принципи та підходи сучасного бачення життя мусульманських громад України у суспільстві із домінуючим не-мусульманським населенням. Причому, на відміну від відомої «Європейської ісламської Хартії», що була прийнята у 2008 р. (і викликала певну конструктивну дискусію у мусульманському середовищі, яка закінчилася підписанням цього документу понад 400 мусульманськими організаціями), «Хартія мусульман України» є документом більш конкретним і менш декларативним, оскільки означає принципи співжиття мусульман саме із врахуванням української специфіки.

Щодо безпосередньо змісту розділів «Хартії мусульман України», то зазначимо, що значний позитивний вплив на українське суспільство, передусім мусульманської за віросповіданням його частини, матимуть тези Хартії щодо визнання культурного й національного різноманіття представників різних мусульманських об'єднань України (Перший розділ), зацікавлення мусульман у збереженні й зміцненні української державності та підтримці єдиновірців, що зазнають утисків (Другий розділ), готовність мусульман до співжиття у сучасному суспільстві та, що важливо, до захисту своїх прав і свобод, виконання прописаних у Конституції зобов'язань перед Українською державою (Третій розділ). Хартія наголошує на тому, що відносини спільнот мусульманського і християнського віросповідань мають на українських теренах складну історію, яку не слід конфесійно заангажовано відтворювати, а варто шукати в ній те, що б єднало мусульман і українців-християн у складні